

'De hetero's komen binnen in brood verborgen'.

Het tegendraadse leren van homoseksuele jongeren

De socialisatie van homomannen is voornamelijk een van de grote raadsels van de wereld. Hoe is het mogelijk dat jongeren die vooral negatieve dingen over homo's horen, toch een homoseksuele keuze maken? De belangrijkste theorie die daarover is ontwikkeld is een biologische: jongeren worden geen homo, maar ze zijn het al. Deze theorie is voor sociologen onbevredigend omdat een complexe culturele vorm zoals homoseksualiteit nooit in volle omvang en alle variaties biologisch gedetermineerd kan zijn. Kinderen krijgen bij hun geboorte misschien een belangrijke erfenis mee, maar na hun geboorte moeten ze nog helemaal leren hun lichamelijke mogelijkheden te ontwikkelen. Zelfs al is er sprake van een biologische invloed op seksuele voorkeuren, dan moeten jongeren alle kennis over de inhoud en context ervan nog verwerven: het gedrag, de hofmakerij, de taal, het sociale gedrag en de habitus die in een bepaalde samenleving en sociale klasse bij die specifieke voorkeur horen. Homo, bi of hetero word je door het af te kijken bij anderen, door er boekjes over te lezen, door er met anderen over te spreken. Er zijn duizend manieren om een seksuele voorkeur op te pikken. Mensen zijn niet homo, bi of hetero, ze worden het in een leerproces.

Er zijn niet alleen biologische, maar ook psychologische verklaringen ontwikkeld om homoseksuele keuzes te verklaren. De theorie van de moederbinding is daarvan de beroemdste, en nog steeds worden nieuwe inzichten naar voren gebracht (Morgenthaler 1984; Friedman 1988; Isay 1989). Op basis van sociologisch onderzoek hebben medewerkers van het Kinsey-instituut ooit geprobeerd de bekendste theorieën over de psychogenese van homoseksualiteit te verifiëren. Geen één bleek houdbaar zodat de auteurs voorstelden om terug te grijpen op biologische verklaringen.¹ Mij lijken monocausale verklaringen, of dat nu met biologische of psychologische data gebeurt, volstrekt misplaatst omdat ze de uniciteit van de individuele ontwikkeling als van de sociale context waarbinnen die plaatsvindt, noodzakelijkerwijs negeren. Het beste dat de wetenschap mijns

inziens kan bereiken, is de ontdekking van zekere regelmatigigheden in de seksuele socialisatie binnen een bepaalde culturele en historische context.

In de westerse samenlevingen zijn er homo's te vinden en dus kunnen we aannemen dat hier van homoseksualisatie sprake is: van een leerproces dat ertoe leidt dat mensen een homoseksuele identiteit aannemen.² Over dit proces is onthutsend weinig bekend. Alleen over het stereotiepe 'kleur bekennen', wat in het Engels 'coming out' heet, bestaat in de sociale psychologie een rijke literatuur. Daarin krijgt de sociale context van het kleur bekennen weinig aandacht, terwijl het uitgangspunt essentialistisch is: sommige mensen zijn zo en andere niet. Begin- en eindpunt van het onderzoek zijn vastgelegd, want het onderzoek gaat er vanuit dat er een vast verankerde groep homo's bestaat. Daarom krijgt de rijkdom en de variatie van de seksuele socialisatie niet de volle aandacht die ze verdient. Het beginpunt van het kleur bekennen is namelijk het eindpunt van een ontwikkelings- en besluitvormingsproces van jongeren: hun keuze voor een bepaalde seksuele identiteit.

In dit artikel richt ik me op de homoseksualisatie in de moderne samenleving zoals die vanaf de Verlichting gestalte heeft gekregen.³ Daarbij komt eerst de prehistorie van het tegendraadse leren van seksuele kansen aan de orde. Wanneer een jongere eenmaal de eerste stappen in een homowereld heeft gezet, begint een tweede jeugd met een nieuw leerproces: het kleur bekennen. De tweede paragraaf gaat over dit leerproces mede aan de hand van de sociaal-psychologische literatuur over de coming out. De volgende vier paragrafen stellen aan de orde wat en hoe homojongeren in de homowereld leren over de sociale erfennissen van de homocultuur. Aan de homoseksualisatie zitten twee kanten: in de eerste plaats gaat het om een reële wereld van cafés, parken en vriendenkringen en in de tweede plaats om een imaginaire wereld van beelden en letters, van films en boeken en wat dies meer zij. Daarover gaan de derde en vijfde paragraaf. Sinds de opkomst van een open homowereld is de afstand tussen jong en oud gegroeid. Daarover gaat de vierde paragraaf. De zesde en laatste gaat over de institutionalisering van de homoseksualisatie, zoals die in de Verenigde Staten gestalte krijgt, waarna enkele besluitende opmerkingen volgen.

Tegendraads leren

Tot voor kort bestond een negatieve grondhouding ten opzichte van homoseksuele uitingen. Dat betekende dat jongeren die een homoseksuele keuze maakten, tegendraads leerden over homoseksualiteit: wat zij kozen, stuitte op afwijzing. Zij moesten negatieve opvattingen over homoseksuali-

teit omzetten in positieve. Precies dat proces van omslag van een anti- naar een pro-homoseksuele houding, van homoseksuele zelfhaat naar flikker- en pottentrots, is in de literatuur over de coming out uitvoerig beschreven. De wording van een positief zelfbeeld is uit en te na becommentarieerd, maar over het onderhandelingsproces dat daaraan vooraf ging, is weinig bekend.

De situatie waarin de latere homo's opgroeien, is heteroseksueel gekleurd. Het gezin, maar ook de school en de media stralen vooral heteroseksuele boodschappen uit. Deze eenzijdigheid van westerse samenlevingen heet in de homobeweging wel heteronorm of heteroterreur.⁴ In tegenstelling tot de meeste kinderen met een bepaalde etnische of religieuze achtergrond, krijgen homoseksuelen niets homoseksueels mee uit hun opvoeding: ze worden vooral geconfronteerd met negatieve beeldvorming. Er bestaan geen rites de passage zoals besnijdenis, doop, initiatie, belijdenis, examen, huwelijk voor homo's. Zulke rituelen, hoe onaangenaam ze soms ook zijn, bevestigen dat het kind tot een culturele gemeenschap behoort. Homo's hadden tot voor kort helemaal niets van dien aard met een institutioneel karakter. De eerste seksuele belevenis of de eerste stap in een homogelegenheid vormden vaak hun ongeïstitutionaliseerde voorloop.

Leerprocessen worden algemeen geacht positief te werken en de gestelde doelen te bereiken. De meeste voorlichting is gebaseerd op de veronderstelling dat de boodschap overkomt en door het publiek wordt eigen gemaakt. Agogen en pedagogen erkennen mogelijk averechte effecten van leren en voorlichten, maar ze doen alle moeite die weg te werken of uit te vlakken. Homo's zijn echter een duidelijk voorbeeld van tegendraads leren. In medisch-pedagogische literatuur heeft altijd veel aandacht bestaan voor de mogelijkheden om homoseksuele keuzes te voorkomen en heteroseksuele te bevorderen, maar het loutere bestaan van homo's maakt duidelijk dat dit leerproces ondanks een geweldige investering in heteroseksuele vormen en normen niet volledig succesvol is geweest. Het lijkt er zelfs op dat de toegenomen kennis van seksuele voorkeuren en de grotere investeringen in heteroseksuele stimuli sinds het eind van de vorige eeuw niet minder, maar meer homoseksuelen hebben opgeleverd. De bestrijders van homoseksualiteit stonden ook voor een lastige opgave, omdat een homoseksuele identiteit niet alleen erg verborgen is, maar door de persoon in kwestie ook goed te verbergen is. Alle noodverbanden die rond homoseksualiteit zijn aangebracht, hebben even zovele vluchtwegen voor homo's geboden die er bij andere negatieve identiteiten meestal niet bestonden: er is sprake geweest van nood- en pseudo-homoseksualiteit, van homoseksueel gedrag als een voorbijgaande fase in de jeugd of eenmalige misstap bij dronkenschap of maatschappelijke tegenspoed.

De eerste pijler van de gangbare socialisatie is het gezin dat een kras voorbeeld van heteroseksuele opties biedt. Het hele familiemodel is daarop gebaseerd met ooms en tantes, grootmoeders en grootvaders, schoonfamilie die getrouwd en verloofd is of samenwoont. Ongehuwde volwassenen vormen een uitzondering die de regel bevestigt. In de tweede plaats fungeert de school als een leerschool voor heteroseksualiteit waarin voorbeelden van seksuele variaties zelden aan de orde komen. Zelfs de aanwezigheid van homoseksuele leraren die in de klas hun mond over hun liefdes en seksuele voorkeuren houden, ligt voor sommige schoolbesturen in Nederland al moeilijk. Ten derde is het homosociale milieu van vrienden een belangrijke bron van heteroseksuele normering. Homoseksueel gedrag onder pubers en adolescenten komt nog steeds regelmatig voor maar wordt als voorbijgaand beschouwd. Bij jongens onder elkaar bestaat een sterke tendens tot normaliseren en conformeren, wat in seksueel opzicht, ondanks eventuele homoseksuele avonturen, meestal op heteroseksualiteit neerkomt. In de vierde plaats bieden de media - tegenwoordig minder dan vroeger - vooral ideale beelden van de liefde tussen man en vrouw. Pas sinds kort is de tendens doorbroken om homo's wanneer ze al de ruimte krijgen negatief te portretteren: als kinderlokkers, promiscue flikkers of slachtoffers van discriminatie. Heel wat sterren van buis en krant steken tegenwoordig niet meer onder stoelen of banken dat ze homoseksueel en gelukkig zijn. Zulke uitzonderingen daargelaten, komt de meeste seksuele socialisatie in termen van doelbewuste investeringen neer op een heteroseksueel bombardement.

Ondanks alle inspanningen homoseksuele stimuli te verwijderen zijn die in voldoende mate aanwezig om bij jongeren een homoseksuele ontwikkeling op gang te brengen. En wel omdat homoseksuele stimuli in principe geen andere zijn dan heteroseksuele. Het gaat alleen om verschillende subjecten bij gelijk blijvende objecten. Een heterovrouw valt niet anders dan een homoman op mannen, terwijl ook een heteroman en een lesbische vrouw voor hetzelfde object kiezen. Vanzelfsprekend is het volstrekt onmogelijk mannelijke personen uit de omgeving van jongens en vrouwenlijke uit die van meisjes te verwijderen. Homoseksuele stimuli zijn misschien ruimschoots aanwezig, maar het wordt ontmoedigd een homoseksuele objectkeuze te maken. Mede uit angst voor heteroseksuele contacten zijn heel wat instellingen zoals legers, kostscholen, kloosters en gevangnissen homosociaal georganiseerd wat van de weeromstuit homoseksuele verlangens heeft opgeroepen. En uit angst voor homoseksualiteit zijn homosociale instellingen weer omgetoverd tot heterosociale (vgl. Sanders 1984). Homosociale arrangementen hebben nooit heteroseksuele verhoudingen geblokkeerd, en de omgekeerde strategie sorteerde evenmin effect.

